

УДК 94(439)[316.64/65+321.02 І.Надь]“1950/1960”

Іван Мандрик

д-р. іст. наук, проф., зав. каф.
Ужгородський національний університет
88000, Україна, Ужгород, пл. Народна, 3
E-mail: f-history@uzhnu.edu.ua

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОГЛЯДІВ І ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ІМРЕ НАДЯ В 50-х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті проаналізовано еволюцію поглядів Імре Надя періоду його першого перебування на посаді прем'єр-міністра Угорщини (1953–1955) і під час народного повстання 1956 року. Акцентовується увага на його баченні необхідності реформування й демократизації соціалістичної системи, а також практичній політичній діяльності на чолі народного повстання. Наголошується, що І. Надь виступив проти примусової колективізації, прискореної індустріалізації, яка підривала економіку країни, руйнувала ринкову систему, порушувала економічні й політичні зв'язки міста й села.

Ключові слова: Імре Надь, політична діяльність, погляди, ревізіонізм, народне повстання в Угорщині 1956 року.

Ivan Mandryk

Doctor of History, Professor
Head of the Department
Uzhhorod National University
3, Narodna Square, Uzhhorod, 88000, Ukraine
E-mail: f-history@uzhnu.edu.ua

THE TRANSFORMATION OF VIEWS AND POLITICAL ACTIVITIES OF IMRE NAGY IN THE 1950S

The article examines the evolution of Imre Nagy's views during his first term as Prime minister of Hungary (1953–1955) and during the 1956 uprising. The emphasis is on his vision of the need for reforming and democratizing the socialist system, as well as practical political activity at the head of the popular uprising. The author notes that Imre Nagy was opposed to forced collectivization, accelerated industrialization, which undermined the national

economy, destroyed the market system, violated the economic and political ties between urban and rural areas.

Keywords: *Imre Nagy, political activities, views, revisionism, popular uprising in Hungary (1956).*

Пам'ятний і трагічний 1956 рік став епохальним не лише для угорської, але й європейської історії другої половини ХХ ст., бо це була перша спроба повалити постсталінський режим в одній зі східноєвропейських країн, що опинилась у сфері геополітичного впливу тоталітарного Радянського Союзу. Волелюбний угорський народ у тогочасних умовах терору й репресій не примирився з існуючим казарменим соціалізмом, з існуючим станом життя, тому відкрито виступив за свою пограну свободу та державну незалежність. Додамо, що він мав значні історичні традиції боротьби за державність. Правда, в Угорщині демократія вимірювалася днями, а періоди іноземного гноблення — десятиліттями. Народне повстання в Угорщині було спрямоване проти штучно привнесеної моделі соціалізму, що на практиці виявилася безперспективною, нежиттєздатною, як у теорії, так і на практиці.

Оцінка угорського народного повстання 1956 року ще й сьогодні залишається науково актуальною, особливо в українській історіографії. Відомо, що в радянський час зазначені події свідомо фальсифікувалися, їх об'єктивне дослідження унеможлиблювалося. Навіть у сучасному угорському суспільстві залишаються сили, які намагаються перебільшити значення подій, як і такі, що схильні применшувати їх значення. За останнє десятиліття крайнощі в оцінках зменшуються, навіть можемо говорити про певний консенсус. Особистість І. Надя, його вчинки й реформаторські спроби, через ряд причин та історичні обставини, так і не вивчені повністю, не стали відомими широкому загалу людей, особливо українцям.

У статті маємо на меті показати еволюцію поглядів І. Надя за час його першого прем'єрства у 1953–1955 роках і під час народного повстання 1956 року. В центрі нашої уваги перебуває його бачення необхідності реформування й демократизації соціалістичної системи, практична політична діяльність на чолі народного повстання, допущені помилки. Йдеться про найбільш значущу політичну особистість, з чийм іменем значною мірою пов'язані доленосні події осені 1956 року в Угорщині. Від 90-х років ХХ ст. з доступом істориків до засекречених архівних матеріалів проблема інтерпретації революції та ролі в ній І. Надя формує два напрямки. Представники першого сприймають революцію та її керівника як реакцію на необхідність переосмислення всіх тогочасних соціалістичних ідей, котрі нічого нового не внесли в теорію будівництва сус-

пільства, заснованого на соціальній справедливості. Прихильники другого напрямку вважають І. Надя реформатором, а саму революцію називають визвольною війною угорського народу.

І. Надя по праву можна називати масштабною особистістю, відомою в усьому світі. Його ім'я знають покоління угорців, його пам'ятають. Проте навіть дослідникам, що професійно займаються історією Угорщини новітнього періоду, важко характеризувати його єдиним епітетом, історичним штампом. Адже І. Надь, як будь-яка інша історична особистість, детермінована своєю епохою, перебував у стані еволюції. Конкретні історичні умови, в яких він опинився, формували погляди й позиції, а революція, яка зненацька випала на його долю, повторно підняла на вершину влади, істотно прискорила події довкола нього.

Він став політиком-реформатором, яких у той час було дуже мало в лавах комуністичних верхів. І. Надь мав власні переконання й життєві позиції, котрі відстоював та намагався застосувати в конкретних умовах свого нелегкого часу, завжди співвідносячи їх з інтересами партії, народу, своєї країни. Так, наприкінці 40-х — на початку 50-х років твереза аграрна політика І. Надя, котрий був серед ініціаторів наділення селянства землею, наштовхнулася на неприйняття з боку М. Ракоші та його оточення. Особисто І. Надь не сприймав курс сталіністів на насильницьке кооперування селянства, особливо середняків, яких ототожнювали з куркулем. Були зачеплені завоювання земельної реформи. Перемогла позиція М. Ракоші, оскільки правильними вважалися засоби копіювання радянського досвіду задля «соціалістичного» перетворення Угорщини. У вересні 1949 року І. Надь був виключений зі складу політбюро УПТ і звинувачений у правому ухилі, оголошений ревізіоністом. Правда, йому було дозволено займатися викладацькою роботою, навіть обіймати посаду ректора Аграрного університету в Геделле.

Однодумці М. Ракоші від імені пролетаріату створили в Угорщині антинародний режим. Такою була сувора реальність. Нова Конституція УНР, прийнята у 1949 році, була копією радянської конституції 1936 року¹. Влітку 1950 року після принизливої «самокритики» І. Надя знову покликали на роботу в ЦК УПТ очолити адміністративний відділ, де всі важливі справи вирішувалися без його участі. Бувши дисциплінованим партійцем, він виконував покладені на нього завдання міністра продовольства, хоча вони були йому чужі. У черговому наступі на селянство І. Надь бачив крах політики партії, попереджував, що вона доведе країну до кризового стану. Коли ж становище ставало катастрофічним, тоді у листопаді 1952 року його призначили заступником прем'єр-міністра в уряді М. Ракоші². Диктаторська політика М. Ракоші не могла не вплинути на І. Надя, який відкрито не боровся проти впливу «вождя», що було

одним із його недоліків. На жаль, з його іменем також пов'язані злочинні дії, які здійснювало керівництво країни, хоча він не брав безпосередньої участі в них. Можемо сказати, що до початку 50-х років І.Надь більшою мірою був комуністом, аніж реформатором.

Після смерті Сталіна (5 березня 1953 року) настала нова ситуація, оскільки керівництво СРСР змушене було внести зміни у відносини з країнами народної демократії. У Москві відчували, що в цих країнах посилюється бродіння, назрівають серйозні зміни³. Особливе занепокоєння викликала ситуація в Угорщині, тому 13 червня 1953 року до Кремля була поіменно запрошена група угорських керівників, зокрема й І. Надя⁴. Політика М. Ракоші була різко розкритикована за особистий «культ», концентрацію необмеженої влади, ігнорування історичних традицій країни, порушення законності. Від імені Президії ЦК КПРС Г. Маленков вніс пропозицію про доцільність поділу посади керівника партії й голови уряду. Прем'єр-міністром було запропоновано обрати І. Надя, а першим секретарем залишити М. Ракоші⁵. І. Надя виступив зі змістовною промовою, підтримував радянську оцінку становища в країні, розкритикував угорське керівництво, коротко окреслив напрямок економічних змін⁶. Усім присутнім стало ясно, що саме ця людина підходить на роль голови уряду.

На початку липня 1953 року на першому засіданні новообраного парламенту І. Надя був затверджений головою уряду. Його програмну промову, яку транслювали по радіо, з особливою увагою та надією слухала вся країна. Серед основних завдань виділялися питання економічного розвитку, проблеми села, особливо припинення примусового кооперування, збільшення виробництва споживчих товарів для населення. Крім проблем економіки, акцент робився на необхідності встановлення законності й правопорядку, припинення практики політичного терору, амністії для деяких категорій ув'язнених, виправлення допущених попередніх помилок⁷. Промова І. Надя була сприятливо сприйнята угорською громадськістю, але викликала тривогу серед тих, хто був причетний до масових порушень законності. Новий прем'єр запропонував країні реальний політичний та економічний курс, здатний вивести її з наявної кризи, тому реально міг розраховувати на підтримку проголошеного курсу.

Однак І. Надя, хоча взявся за проведення реформ з ентузіазмом, не маючи достатнього політичного досвіду, припустився певних прорахунків. Так, він не забезпечив собі належну парламентську підтримку, розширення повноважень, ізоляцію партійного апарату на чолі з М. Ракоші. До того ж, І. Надя не мав підготовленої команди, що не могло не позначитися на кінцевих результатах розпочатих перетворень. Тут і проявився один з найбільших його недоліків: нездатність обрати потрібних

людей, проводити власну кадрову політику, мати справжніх сподвижників⁸.

За короткий час перебування І. Надя на чолі уряду Угорщини (липень 1953 — березень 1955 року) він, звичайно, не встиг реалізувати всі свої реформаторські проекти й починання, тим більше довести їх до логічного завершення, хоча їх було чимало. Започатковані реформи не обмежувалися лише соціально-економічною сферою, вони торкнулися також удосконалення системи державного правління, адміністративного апарату, збройних сил. Слід наголосити, що І. Надь намагався перевести місце прийняття рішень від партійних органів до державних (Ради різних рівнів, уряд, парламент), що свідчить про прагнення політика розділити функції партійного й державного апарату.

Московські переговори в січні 1955 року щодо перспектив розвитку угорського суспільства стали переломними у двобої між М. Ракоші та І. Надьем. Перший переконався у своїй непогрішимості, другий — глибоко розчарувався у своїх задумах, тому опинився в опозиції, без обіцяної підтримки лідерів КНРС. І. Надь намагався довести правильність своєї політики, переконував у необхідності демократизації суспільства, застерігав від перебільшення небезпеки «правого ухилу». Відмова від такого курсу, на думку І. Надя, може мати катастрофічні наслідки, як для партії, так і для держави⁹. Його застереження угорське партійне керівництво не сприймало, вимагало публічного визнання допущених «помилоч», «покаяння» перед партією і народом, що категорично відхилив голова уряду. На партійному пленумі угорських комуністів І. Надь був підданий несправедливій критиці. Йому ставили в провину проведення антинародної політики, перехід на антиленінські позиції, котрі нібито проявлялися у спробах применшення керівної ролі партії у суспільстві, у підтримці ворожих елементів. Доля І. Надя була вирішена догматичними та апаратними методами. У квітні 1955 року його вивели зі складу політбюро, позбавили всіх посад, а з грудня цього ж року виключили з лав партії. Так завершився двобій М. Ракоші з головою уряду І. Надьем, який намагався стати на шлях реформування й удосконалення соціалізму, прагнув до розбудови правової демократичної держави, що в ті часи було нереальним¹⁰. Що стосується І.Надя, то він і надалі залишився вірним своїм реформаторським ідеям, які відповідали національно-демократичним традиціям угорського народу. Цього разу перемогли консервативні сили, що привело до трагічної розв'язки осені наступного 1956 року.

Особливістю цього року стала зміна політичного клімату як у Радянському Союзі, так і в Угорщині. Початок був покладений ХХ з'їздом КНРС у лютому 1956 року, особливо промовою Микити Хрущова з розвінчання злочинів сталінізму. Позиції М. Ракоші та його прибічників

похитнулися. В Угорщині наростав масовий рух за оновлення соціалізму, що засвідчувало процес подолання багатьма людьми страху перед деспотичним режимом, їхню готовність протистояти тоталітаризму. Особливу активність проявляла молодь, представники творчої інтелігенції. Складність політичної ситуації доповнювалася серйозними економічними труднощами. За цих умов продовжував зростати авторитет І. Надя. 19 липня 1956 року керівництво УПТ започаткувало з ним переговори про умови повернення до лав партії. 4 жовтня цього ж року він звернувся з листом до партійного керівництва, де виступав за єдність, за втілення ленінського принципу демократичного централізму, одночасно сприймав рішення керівних органів, але при цьому наполягав на необхідності враховувати особливі умови соціалістичного будівництва в Угорщині¹¹.

Усе свідчило про те, що повернення І. Надя у велику політику насправді стимулювали радянські керівники, а не партійне керівництво на чолі з Е. Гере. Так, радянський посол Ю. Андропов запросив його на тривалу дружню бесіду. Але що ще важливіше: А. Мікоян запросив І. Надя до посольства на зустріч, де під час дружньої розмови підтвердив, що не росіяни, а М. Ракоші винний у його виключенні з партії, тому пропонував співробітництво заради пошуку вірного шляху до подолання кризи¹². Отже, вище радянське керівництво пильно стежило за наростанням народного невдоволення в Угорщині, намагалося попередити політичний вибух, розуміло всю складність ситуації. Угорські студенти та інтелігенція виступали на підтримку глибоких реформ, які здійснювалися в Польщі за ініціативою В. Гомулки. Саме через солідарність з поляками було вирішено 23 жовтня провести мирну студентську демонстрацію. Ще напередодні сегедські, будапештські, дебреценські студенти, попри інші політичні вимоги, на мітингах і зборах вимагали повернення до керівництва країни І. Надя та усунення від влади Е. Гере й інших сталіністів.

Уже під вечір 23 жовтня мирна демонстрація поступово переросла в збройний конфлікт. Почали створюватися повстанські загони, які захоплювали склади боєприпасів, засоби зв'язку, мости, редакції газет. Щоб заспокоїти маси і не допустити кровопролиття, керівництво УПТ, яке продовжувало своє засідання, попросило І. Надя виступити перед близько 200 тисячним натовпом демонстрантів, що зібрався перед будинком парламенту. Уже його звернення «Товариші!» було сприйняте свистом, як не сприймалися мітингарями обіцянки про продовження урядом реформ, започаткованих 1953 року¹³. Органи влади почали втрачати контроль над ситуацією в столиці. Так загальнонаціональна криза поступово переросла в справжнє народне повстання проти існуючого тоталітарного режиму за оновлення соціалізму.

У ніч з 23 на 24 жовтня І.Надь був призначений на посаду голови уряду. Питання вирішувалося без погодження з Москвою. На середину

дня 24 жовтня ситуація в Будапешті дещо прояснилася. Ряд важливих об'єктів залишалися під контролем повстанців. Поліція поводитися пасивно, а багато солдатів і частина офіцерів перейшли на бік народу. Радіо оголосило рішення уряду про введення в Будапешті надзвичайного стану. І. Надь коливався у виборі правильної поведінки. Вранці 25 жовтня за його ініціативою була відмінена комендантська година, впровадження якої виявилось неефективним¹⁴. В уряді опинилося багато його колишніх супротивників, власне його голова не мав жодного відданого співробітника, товариша. І. Надь прагнув уникнути будь-якого звинувачення у проведенні «особистої політики», оточення себе друзями. У ці перші дні він чітко не володів ситуацією, оскільки був відірваним від мас. Прем'єр-міністр все ще не міг звільнитися від думки: «як сприймуть його окремі дії партійні бюрократи»¹⁵. У ці перші дні І. Надь мало знав про тих, хто взявся за зброю і воював «на протилежному боці».

Народний рух охопив усю країну. У містах і селах стихійно формувалися нові органи народної влади — революційні комітети, а на підприємствах — робітничі ради. Усі вони, як правило, виступали з такими програмними вимогами: виведення радянських військ з території Угорщини, запровадження багатопартійної політичної системи, розпуск репресивних органів держбезпеки. За цих умов 25 жовтня 1956 року сталися неочікувані трагічні події біля парламенту, коли з дахів навколишніх будинків невідомими було відкрито вогонь по демонстрантам і радянським танкістам. У результаті цієї трагедії 62 людей вбито, 284 — поранено. Були жертви і з боку танкістів¹⁶. Версії цієї трагедії існують різні, але найбільш імовірно, що її здійснили сили угорської держбезпеки.

Під впливом цих подій І. Надь 25 жовтня попросив радянський уряд збільшити чисельність військ у Будапешті, що було задоволено. Того ж дня на посаду першого секретаря ЦК УПТ обрано Яноша Кадара. Обидва угорські лідери переконували повстанців припинити «провокаційні дії», але зупинити народне повстання вже було неможливо. Прихильники Надя — Ф. Донат і Г. Лошонці — кваліфікували події як народне повстання. З іншого боку, військовий комітет УПТ пропонував придушити основні центри опору в Будапешті за допомогою радянської армії. Прем'єр-міністр вагався, тому відмовився прийняти і першу, і другу пропозиції, оскільки не бажав пов'язувати своє ім'я з жорстоким придушенням повстання, все ще думав про реформи «зверху» на основі програми 1953–1954 років, хоча ситуація змінилася докорінно. Йшлося не просто про «покращення соціалізму», а про докорінні соціально-економічні та політичні перетворення в країні¹⁷. Трагічні події набирали все глибших і ширших масштабів. Почала лунати критика і на адресу І. Надя, який із самого початку повстання підтримав введення радянських військ

до Будапешта. Більше того, 25 жовтня у виступі по радіо він говорив, що їх втручання було неминучим. З кожним днем у країні наростало суспільне напруження.

26 жовтня керівництво знову звернулося до угорського народу з закликом про необхідність припинення конфронтації, тому оголошувалася амністія всім тим повстанцям, хто до вечора складе зброю¹⁸. 27 жовтня був сформований новий коаліційний уряд І. Надя, до якого поряд із комуністами увійшли представники лівих партій, а також партії дрібних господарів.

І. Надь завжди запізнавався з прийняттям важливих рішень: 23 жовтня у виступі на площі перед парламентом, запізнився з усуненням Е. Гере від влади, зі створенням уряду, зі з'ясуванням своєї ролі в подіях, з можливим втручанням росіян, з вибором друзів та однодумців. Хтось слушно зазначив: «це — революція втрачених 48-ми годин»¹⁹.

На основі аналізу ситуації, що склалася в Угорщині після 23 жовтня, поступово змінювалася й позиція І.Надя щодо оцінки масових виступів людей, які набули революційного характеру. Він усвідомив, що уряд швидко втрачає кредит довіри простого народу. За цих умов І. Надь зробив рішучий поворот у бік повстанців, різко змінив свою оцінку подій. Виступи народу він характеризував не як контрреволюцію, а як демократичний, народний рух²⁰. Вранці 28 жовтня на засіданні Політбюро ЦК УПТ він заявив, що радянські війська, які запросив уряд, борються не з контрреволюціонерами, а придушують права і свободи угорського народу. У країні розгорнувся масовий рух за негайне припинення вогню й виведення радянських військ не лише з Будапешта, але й з усієї Угорщини²¹. Голова уряду по радіо озвучив програму демократичного, національного руху, кінцева мета якого — забезпечити незалежність і суверенітет країни. Оголошувалося рішення про розпуск органів держбезпеки, амністію й початок переговорів з повстанцями. Дійсно, 30 жовтня розпочалося виведення радянських військ з Будапешта. У цей же день І. Надь заявив, що в інтересах подальшої демократизації країни ліквідується однопартійна система й встановлюється влада коаліційних партій, що правили у 1945–1948 роках.

1 листопада 1956 року І. Надь звернувся до голови Президії Верховної Ради СРСР К. Ворошилова з листом, в якому пропонував негайно розпочати переговори про виведення з усієї території Угорщини радянських військ²². Уже наступного дня посол Ю. Андропов повідомив І. Надя, що радянський уряд готовий до переговорів про часткове виведення військ, і запропонував розпочати переговори. Водночас радянські війська продовжували переходити кордон Угорщини і займати важливі стратегічні позиції. І. Надь у телефонній розмові повідомив радянського

посла про свою стурбованість цим фактом, заявив про вихід Угорщини з Варшавського договору. Одночасно уряд прийняв Декларацію про нейтралітет Угорщини, про що повідомив радянського посла та керівників акредитованих у Будапешті дипломатичних представництв великих держав. І. Надь звернувся до ООН із проханням про надання допомоги в гарантуванні угорського нейтралітету²³.

1 листопада 1956 року уряд Угорщини направив ноту уряду СРСР про односторонню денонсацію Варшавського договору. Цього ж дня за ініціативою І. Надя було вжито заходів з максимального захисту Будапешта на випадок «масивного зовнішнього нападу»²⁴. Такі рішення переповнили чашу терпіння радянського керівництва на чолі з М. Хрущовим, яке ніяк не могло сприйняти подібні зміни в Угорщині. Йшлося про легалізацію багатопартійної системи, вихід з військово-політичного союзу і проголошення нейтралітету Угорщини. Додався й китайський тиск, позиція керівників комуністичних партій, загальна міжнародна ситуація. У зв'язку з угорськими подіями радянська імперія опинилася в такій загрозі, як ніколи після Другої світової війни. А цього вона не могла стерпіти, адже М. Хрущов та його оточення відчували, що велика сталінська будова починає хитатися.

4 листопада 1956 року, у неділю, о 5 годині ранку, за наказом головнокомандувача радянських військ маршала І. Конєва, розпочалася воєнна операція «Вихрь» з розгрому повстанців²⁵. О 5 годині 30 хвилин прим'єр-міністр виступив з радіозверненням до угорського народу й світової спільноти. І. Надь заявив, що радянські війська напали на Будапешт з явним наміром повалити законний, демократичний уряд. Угорські війська вступили в бій, а уряд просить ООН надати термінову допомогу²⁶. Переконавшись у безнадійності ситуації, що склалася, рятуючись від окупантів, І. Надь разом з кількома однодумцями попросив політичного притулку в югославському посольстві в Будапешті. Угорські військові підрозділи, позбавлені керівництва, за окремими винятками, не чинили організованого опору. Бойові дії повстанців поступово припинилися. 11 листопада радянські окупаційні війська зайняли останнє вогнище опору — Чепель. Залишки озброєних загонів, рятуючись від репресій і терору, йшли в підпілля, багато повстанців втекло за кордон.

Угорська революція не мала ні єдиного керівництва, ні єдиної організації, ні спільної програми. Були більш-менш організовані сили, чий голоси лунали гучніше, оскільки діяли вони більш цілеспрямовано, заявляли про свої наміри. Це найбільш наочно втілювалося в діях уряду на чолі з І. Надем, але й тут переважала спонтанність, невизначеність. Більшість угорців виступала за збереження «соціалістичних завоювань», а їхній лідер — за реформування та демократизацію системи.

Доля І. Надя виявилася трагічною. Він пройшов тернистий шлях від викрадення угорськими та радянськими спецслужбами до депортації в Румунії, до судового процесу в червні 1958 року. До вищої міри покарання були засуджені І. Надь, П. Малейтер, Й. Сіладі, М. Гімеш. Один з членів цієї групи Г. Лошонці в грудні 1957 року помер у в'язниці²⁷. На суді І. Надь не визнав себе винним, відмовився і від помилування. У заключному слові 62-річний політик висловив глибоке переконання, що угорський народ, світова громадськість колись у майбутньому скаже своє праведне слово, а його дії будуть виправдані. І. Надь був страчений 16 червня 1958 року на території в'язниці. Саме 16 червня, уже 1989 року, останки лідера революції та його однодумців були з почестями перепоховані. На траурну процесію на Площі Героїв у Будапешті зібралось близько 250 тисяч людей, які з великою увагою вислухали виступи відомих політичних діячів, учених, жертв репресій.

Упродовж тривалого часу І. Надя називали ревізіоністом, лідером правоопортуністичної групи, адвокатом дрібнобуржуазної стихії у сільському господарстві. Діяльність цього яскравого політика свідчить про далекоглядність, виваженість, тому він став справжнім рушієм угорських змін у найтрагічніший період історії з кінця 40-х років до 1956 року. Дійсно, він був ревізіоністом, бо жодна марксистсько-ленінська догма не могла заступити йому саме життя. І. Надь був готовий до перегляду будь-якої концепції, котра не відповідала інтересам більшості угорців, виявилася просто надуманою. Тому виступив проти примусової колективізації, прискореної індустріалізації, яка підривала економіку країни, руйнувала ринкову систему, порушувала економічні та політичні зв'язки міста і села.

Повернення І. Надя до влади після початку народного повстання позитивно вплинуло на подальший перебіг подій. Однак, не маючи достатньої підтримки, у тій конкретній ситуації він не зміг контролювати весь революційний процес і, як комуніст, не міг усвідомити, що тільки за допомогою повсталого народу можна реалізувати свої плани, реформаторські ідеї. Коли І. Надь перейшов на бік революціонерів, позбувся останніх ілюзій стосовно радянської політики та можливостей реформувати сталінську систему — було вже пізно. Досвід подій осені 1956 року засвідчує, що угорці виявилися менш терплячими до тоталітарної системи, ніж інші сусідні народи, не говорячи вже про народи тогочасного Радянського Союзу. Зрештою, з придушенням Угорської революції припинилися процеси оновлення та демократизації і в самому СРСР, а західному світу стала зрозумілою вразливість усієї радянської системи.

Наголосимо, що «досвід» воєнного придушення угорського народного повстання 1956 року спонукав радянське керівництво до такого ж

сценарію стосовно чехословацьких подій 1968 року, а також силового втручання у справи Афганістану. Зараз цю тактику відчуваємо і ми, українці, через воєнні дії Російської Федерації на сході нашої держави.

¹ *Romsics I.* Magyarország története a XX században. Budapest: Osiris Kiadó, 2005. Old. 372.

² *Ibid.* Old. 379.

³ *Желицки Б.І.* Имре Надь. Вопросы истории. 2006. № 8. С. 64.

⁴ Magyar történeti szöveggyűjtemény. 1914–1999. 2 kötetben. 2. kötet. Budapest: Osiris Kiadó, 2000. Old. 49.

⁵ Советский Союз и венгерский кризис 1956 года. Документы. Москва: «Российская политическая энциклопедия», 1998. С. 56.

⁶ Magyar történeti szöveggyűjtemény. 1914–1999. 2 kötetben. 2. kötet. Budapest: Osiris Kiadó, 2000. Old. 55.

⁷ *Romsics I.* Magyarország története a XX században. Budapest: Osiris Kiadó, 2005. Old. 381.

⁸ *Méray T.* Nagy Imre élete és halála. Budapest: Bibliotéka Kiadó, 1989. Old. 62.

⁹ Magyar történeti szöveggyűjtemény. 1914–1999. 2 kötetben. 2. kötet. Budapest: Osiris Kiadó, 2000. Old. 74.

¹⁰ *Король І.Ф.* Угорська революція 1956 року: початок краху прорадянських тоталітарних режимів. Ужгород: «Видавництво В. Падяка», 2003. С. 129.

¹¹ Magyar történeti szöveggyűjtemény. 1914–1999. 2 kötetben. 2. kötet. Budapest: Osiris Kiadó, 2000. Old. 59.

¹² *Méray T.* Nagy Imre élete és halála. Budapest: Bibliotéka Kiadó, 1989. Old. 138.

¹³ Magyar történeti szöveggyűjtemény. 1914–1999. 2 kötetben. 2. kötet. Budapest: Osiris Kiadó, 2000. Old. 62.

¹⁴ *Lomax B.* Magyarország — 1956. Debrecen: Aura Kiadó, 1989. Old. 85.

¹⁵ *Méray T.* Nagy Imre élete és halála. Budapest: Bibliotéka Kiadó, 1989. Old. 2016.

¹⁶ Titkos jelentések. 1956 október 23 — november 4. Budapest: Hírlap Kiadóvállalat, 1989. Old. 74.

¹⁷ Советский Союз и венгерский кризис 1956 года. Документы. Москва: «Российская политическая энциклопедия», 1998. С. 431.

¹⁸ Egy népfelkelés dokumentumai. 1956. Budapest: Tudósítások kiadó, 1989. Old. 109.

¹⁹ *Méray T.* Nagy Imre élete és halála. Budapest: Bibliotéka Kiadó, 1989. Old. 250.

²⁰ *Желицки Б.І.* Имре Надь. Вопросы истории. 2006. № 8. С. 75.

²¹ Советский Союз и венгерский кризис 1956 года. Документы. Москва: «Российская политическая энциклопедия», 1998. С. 504.

²² Там же. С. 521.

²³ 1956 — Az ENSZ Különbizottságának jelentése. Budapest: Hunnia Kiadó, 1989. Old. 157.

²⁴ Советский Союз и венгерский кризис 1956 года. Документы. Москва: «Российская политическая энциклопедия», 1998. С. 577.

²⁵ Szovjet katonai intervenció — 1956. Budapest: Argumentum Kiadó, 1996. Old. 202.

²⁶ Magyar történeti szöveggyűjtemény. 1914–1999. 2 kötetben. 2. kötet. Budapest: Osiris Kiadó, 2000. Old. 64.

²⁷ Sortűzek — Megtorlás — Menekülés. 1956–1957. II jelentés. Lakitelek: Antológia Kiadó, 1994. Old. 472.

REFERENCES

1. *Egy népfelkelés dokumentumai*. 1956. (1989). Budapest: Tudósítások kiadó [in Hungarian].
2. Lomax, B. (1989). *Magyarország 1956*. Debrecen: Aura Kiadó [in Hungarian].
3. *Magyar történeti szöveggyűjtemény. 1914–1999*. (2000). 2 kötetben. 2. kötet. Budapest: Osiris Kiadó [in Hungarian].
4. Méray, T. (1989). *Nagy Imre élete és halála*. Budapest: Bibliotéka Kiadó [in Hungarian].
5. Romsics, I. (2005). *Magyarország története a XX században*. Budapest: Osiris Kiadó [in Hungarian].
6. *Sortűzek — Megtorlás — Menekülés. 1956–1957. II jelentés*. (1994). Lakitelek: Antológia Kiadó [in Hungarian].
7. *Sovetskij Sojuz i vengerskij krizis 1956 goda. Dokumenty*. (1998). Moskva: Rossijskaja politicheskaja jenciklopedija [in Russian].
8. *Szovjet katonai intervenció — 1956*. (1996). Budapest: Argumentum Kiadó [in Hungarian].
9. *Titkos jelentések. 1956 október 23 — november 4*. (1989). Budapest: Hírlap Kiadóvállalat [in Hungarian].
10. Zhelicki, B.J. (2006). Imre Nad'. *Voprosy istorii — Questions of History*, 8, 50–78 [in Russian].
11. *1956 — Az ENSZ Különbizottságának jelentése*. (1989). Budapest: Hunnia Kiadó [in Hungarian].